

سفرنامه تاتارستان

سرویس روسیه/خبرگزاری آران
خبرگزاری آران / سرویس روسیه : روز نوزدهم بهمن ماه 1388 به اتفاق آقای حسن رحیم پور ازغدی عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی و علی باکویی رایزن علمی ج.ا.ایران در روسیه و کشورهای مشترک المنافع، به منظور شرکت در کنفرانس بین المللی علمی کاربردی «انقلاب اسلامی در ایران: نمود تمدن و چشم انداز آن» عازم قازان، پایتخت تاتارستان شدیم. تقریباً 80 دقیقه سفر هوایی ما از مسکو به قازان به طول انجامید. در فرودگاه از سوی مسئولین دولتی و نیز جناب آقای باغبان کندی سرکنسول ج.ا.ایران در قازان، استقبال شدیم و سرمای بیست و دو درجه زیر صفر قازان، با گرمی استقبال تعدیل شد.

جناب آقای سجادی سفیر محترم کشورمان نیز روز بعد به جمع شرکت کنندگان پیوست. برای این کنفرانس 7 نفر از استادان دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین نیز دعوت شده بودند و ایرانشناسان روس نیز از مسکو و شهرهای دیگر، در این کنفرانس که برای اولین بار به همت برگزارکنندگان آن در چنین سطحی برنامه ریزی شده بود، شرکت داشتند. برگزارکنندگان این کنفرانس دانشگاه دولتی قازان به نام اولیانوف لنین، انستیتو تحصیلات پیوسته قازان، مرکز تحقیقات اوراسیایی و بین المللی قازان، سرکنسولگری ج.ا.ایران در قازان، رایزنی فرهنگی سفارت ج.ا.ایران در فدراسیون روسیه، رایزنی علمی ج.ا.ایران و دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بودند، که البته همکاری کابینه وزرای جمهوری تاتارستان و وزارت فرهنگ و آکادمی علوم تاتارستان و دانشگاه اسلامی تاتارستان را نیز جلب کرده بودند. به همین دلیل این کنفرانس در سطح بسیار خوبی برنامه ریزی و اجرا شد و عمده زحمات و تلاش ها بر دوش جناب آقای کندی بود که با دقت و تلاش و پرکاری زاید الوصفی به پی ریزی این کنفرانس همت گمارد.

توصیف شهر قازان

قازان پایتخت جمهوری تاتارستان در کرانه چپ رود ولگا و در کنار رودخانه زیبای کارانکا واقع شده است. این شهر از آسمان به دیده شدن مناره هایش شهرت دارد. گذشته ای سختی که بر مسلمانان این دیار سایه افکنده بود، شیرینی خود را در رویت این مناره ها به فضا می افشاند. اینها تنها مناره نیستند بلکه نشانه ای از بروز باورهای پنهان شده در جان مردم این دیار هستند که سالها حکومت بالشویکی کوشید تا با تسلط بر سرزمین و افکار مردمان این دیار آموزه های تهی خود را جایگزین باورهای دینی مردم کند و نتوانست.

قازان 425/3 کیلومتر مربع مساحت دارد و با حدود بیش از 1/1 میلیون نفر جمعیت پرجمعیت ترین شهر این جمهوری است. تنوع ملیت های مختلف ساکن در این شهر تا آنجاست که بیش از 100 ملیت متفاوت در آن زندگی می کنند.

همچنین این شهر موطن 22 جامعه ملی - فرهنگی است. به لحاظ قدمت این شهر دارای تاریخی بیش از 1000 سال است. قازان از زمان های دور مهد علم و هنر بوده و برخی از دانشمندان، هنرمندان و ادبای روسیه از جمله ماکسیم گورکی و تولستوی و... در این شهر زندگی می کرده اند. اینک قازان، قطبی علمی در کشور روسیه و مرکز بزرگ علوم و فرهنگ جمهوری تاتارستان است. در این شهر بیش از 30 مرکز و موسسه آموزش عالی وجود دارد. دانشگاه دولتی قازان بعد از دانشگاه دولتی مسکو و سن پترزبورگ سومین دانشگاه بزرگ روسیه به شمار می رود. و کتاب خانه دانشگاه علوم قازان بیش از چهار میلیون و 800 هزار جلد کتاب دارد. مردم قازان تا پیش از تسلط بالشویک ها بر سرزمینشان، به خط عربی و به زبان تاتاری می نوشتند و در مکتب های دینی در هر کوی و برزنی به آموزش قرآن و علوم دینی پرداخته می شد. هنوز هم می توان آثاری از آن دوران را در موزه جدید الاحداث قازان مشاهده کرد.

کارنامه تحصیلی دختری به نام زهرا را در موزه دیدم که معلم مکتب نمره درس تجوید و قرآن اورا بیست داده بود و این مربوط به نود و سه سال پیش بود و یا دعوت نامه ای به خط عربی برای دعوت به مجلس مذهبی در خانه یکی از متدینان مربوط به نود سال پیش در این موزه هر بیننده ای را بی سخن به گذشته این دیار پیوند می زند. آموزش زبان فارسی و عربی در این دیار رواج داشته و این را از خیل کتب فارسی و عربی موجود در کتابخانه ها هم می شود دریافت. قازان آن روز، دوباره به سمت بازگشت به هویت خویشین در حرکت است.

پیشینه تاریخی تاتارستان

روس ها اصطلاح تاتار را به همه مسلمانان ترک تبار ساکن در روسیه اروپایی اطلاق می کنند. تاتارها یکی از بزرگترین قوم های ترک زبان می باشند که در سراسر روسیه و برخی دیگر از جمهوری های آسیای مرکزی و قفقاز پراکنده اند. قوم تاتار زمانی به مردم ساکن حاشیه رود ولگا و شبه جزیره کریمه اطلاق می شد. نخستین دولتی که در منطقه تاتارستان کنونی تاسیس گردید بلغاریای ولگا نام داشت که در فواصل قرون 7 تا 13 میلادی بر این سرزمین و برخی مناطق پیرامونی آن حکمروایی می کرد. این دولت مناسبات تجاری خود را بر حوزه های وسیعی از اوراسیا، خاور میانه و منطقه بالتیک گسترانیده بود. اسلام نخستین بار توسط مبلغین مسلمان که در سال 992 میلادی از بغداد گسیل شده بودند، به مردمان این منطقه معرفی گردید. با هجوم ارتش مغول در اواخر دهه 1230 میلادی، دولت بولغارها ولگا منقرض گردید و متعاقب آن با تجزیه حکومت طلایی ترکان و تاتارها، مردم تاتار در مناطق قازان، آستارخان، سیبری، کاسیمو، کریمه، مشجری و ناگای استپس پراکنده شدند. اما مجدداً در دهه 1430 میلادی این منطقه به عنوان پایگاه خانات قازان استقلال خویش را بازیافت و شهر قازان به عنوان پایتخت این منطقه انتخاب گردید.

در دهه 1550 میلادی نیروهای ایوان مخوف، تزار روسیه منطقه تاتارستان را به تسخیر خویش در آوردند و تعدادی از اقوام تاتار از روی اجبار به دین مسیحیت گرویدند و کلیسای مسیحی نیز در قازان تاسیس گردید و بخش قابل توجهی از تاتارها هم برای فرار از فشارهای قومی و مذهبی دولت تزاری، راه مهاجرت را به سوی امتداد اورال پیش گرفتند. در قرن 16 میلادی تقریباً تمامی مساجد این منطقه تخریب شد، اما مجدداً در فواصل سال های 1766 تا 1770 میلادی نخستین مسجد در دوره کاترین دوم در این جمهوری ساخته شد. حتی مهاجرت تاتارها در قرن نوزدهم نیز تداوم یافت و در این موج جدید مهاجرت بخشی از آنها راهی غرب سیبری و آسیای مرکزی شدند. در قرن نوزدهم میلادی تاتارستان به مرکز تجدد تبدیل شد و روابط دوستانه ای با دیگر مردمان روسیه در پیش گرفته شد. اما با انقلاب اکتبر 1917، مذاهب به شدت سرکوب شدند و دین اسلام نیز از این امر مستثنی نبود.

در طی جنگ های داخلی که در فواصل سال های 1918 تا 1920 ادامه داشت، ملی گرایان تاتاری تلاش کردند یک جمهوری مستقل (تحت نام دولت ایدل اورال) تاسیس نمایند. این جمهوری برای مدتی بس کوتاه برپا شد، لیکن توسط بلشویک ها ساقط گردید و جمهوری خودمختار سوسیالیستی شوروی جای آن را گرفت. لذا دور جدید مهاجرت تاتارها در دوران شوروی در سال 1921 میلادی و به دنبال آن بروز قحطی، آغاز گردید. آخرین موج مهاجرت تاتارها هم در سال 1954 میلادی به سرزمین بکر قزاقستان به وقوع پیوست.

در حال حاضر تاتارها نه تنها در جمهوری تاتارستان، بلکه در سایر جمهوری ها و مناطق ولگا- اورال و خصوصاً مسکو سکونت دارند. همچنین تاتارها در شرق و غرب سیبری، خاور دور، آسیای مرکزی، قزاقستان، اوکراین و جمهوری های بالتیک زندگی می کردند. کل جمعیت تاتارها در داخل و خارج از تاتارستان در حدود 9 میلیون نفر برآورد می شود. تاتارستان در 30 آگوست 1990 به عنوان یک دولت دارای حق حاکمیت، اعلام استقلال نمود. در طی سال های 1991 تا 1994 تاتارستان یک دولت مستقل دوقاکتو بود و در

سال 1992 در یک همه پرسی، 62% مردم این منطقه به استقلال از روسیه رای دادند. سرانجام تحت فشار کرملین، هیات حاکمه وقت تاتارستان مجبور شدند از تعقیب موضوع استقلال خودداری ورزند و در نهایت به یک نوع خودمختاری در حد عالی از مسکو بسنده نمودند. در 15 فوریه 1994، قرارداد تفکیک اختیارات با دولت مرکزی روسیه و نیز توافقنامه ی دیگری در خصوص حدود اختیارات در حوزه روابط اقتصادی خارجی به امضا رسید که به عنوان مبانی تقسیم وظایف و حیطه اختیارات دولت مرکزی روسیه و این جمهوری به حساب می آید. بر همین اساس این جمهوری امکان برقراری ارتباط مستقیم با کشورهای متعددی را یافته است. کشورهای غربی از جمله آمریکا، آلمان، ایتالیا و ترکیه همکاری نزدیک اقتصادی با تاتارستان دارند و این جمهوری نیز 14 نمایندگی در خارج از روسیه دارد. ضمن آن که دو کشور ترکیه و جمهوری اسلامی ایران در این جمهوری سرکنسولگری افتتاح کرده اند.

موقعیت جغرافیایی تاتارستان

تاتارستان یکی از جمهوری های فدراسیون روسیه است که در 800 کیلومتری شرق مسکو قرار دارد. مساحت آن برابر 67836/2 کیلومتر مربع است. این جمهوری در مرکز فدراسیون روسیه و در شرق بخش اروپایی و در قسمت میانی رود ولگا قرار دارد، از شمال به جمهوری ماری و اودمورت، از شرق به جمهوری باشقیرستان، از غرب به جمهوری چوواش و از جنوب به استان های اولیانوفسک، سامارا و اورنبورگ محدود است. آب و هوای تاتارستان معتدل قاره ای است و دارای زمستان های طولانی و سخت و تابستان گرم می باشد. در حدود 5 ماه از سال (از اواسط نوامبر تا اوایل آوریل) هوا برفی و یخبندان است. بیش از 90 درصد خاک این جمهوری را سرزمین های پست و هموار تشکیل می دهد و حداکثر ارتفاع آن 343 متر است. این شهر به 7 منطقه شهری تقسیم شده است:

1- منطقه هواپیما سازی؛ 2 - منطقه وحیدوف؛ 3 - منطقه کیرفسکی؛ 4 - منطقه مسکوفسکی؛ 5- منطقه نوو - ساوینوفسکی؛ 6 - منطقه کنار ولگا؛ 7 - منطقه ساوینوفسکی

موقعیت اقتصادی

تاتارستان به لحاظ اقتصادی یکی از توسعه یافته ترین مناطق فدراسیون روسیه به شمار می رود و پس از استان سامارا دومین منطقه صنعتی روسیه محسوب می شود. بیش از 45 درصد از تولیدات تاتارستان را محصولات صنعتی تشکیل می دهند. بیش از 26 درصد نیروی کار تاتارستان در بخش صنعت و نزدیک به 14 درصد از نیروی کار در بخش کشاورزی اشتغال دارند. غلات، کف، چغندر قند و سیب زمینی و انواع میوه و سبزیجات از عمده محصولات کشاورزی تاتارستان است. ذخایر نفت و گاز تاتارستان نیز بسیار زیاد است تا آنجا که امروزه بیش از 9 درصد از نفت استخراجی فدراسیون روسیه از تاتارستان استخراج می شود. نخستین معادن نفت تاتارستان در سال 1322 شمسی کشف شد و از همان موقع تا امروز مورد بهره برداری قرار گرفته است. همچنین لوله های نفتی تاتارستان دومین خط لوله نفت صادراتی روسیه به شمار می آید.

قازان شهری است که بزرگ ترین بنگاه ها و موسسات کارفرمایی را در خود جای داده است، از آن جمله میتوان به کارخان ارگسینتز، اتحادیه تولید موتورکاران، هلیکوپتر سازی قازان، اتحادیه هواپیما سازی قازان (به نام گوربونف) کمپرسور ماش قازان، کارخانه تولید لوازم پزشکی و کراسنی وستوک اشاره کرد. این شهر دارای خط راه آهن، فرودگاه پروازهای داخلی و بین المللی و بندر کشتیرانی می باشد. تاتارستان یکی از بزرگترین مراکز صنعتی روسیه است. در فاصله سال 2000 تا 2006 میلادی، حجم تولید ناخالص این جمهوری بیش از سه برابر رشد داشته است. صنایع مهم تاتارستان عبارتند از: هواپیما سازی، هلیکوپتر سازی، خودروسازی، چوب، صنایع سبک، ماشین سازی و فولاد، صنایع پزشکی و داروسازی، صنعت نفت، پتروشیمی، صنایع شیمیایی، صنایع غذایی، تولید ابزار، الکترونیک، رادیو الکترونیک، اپتیکال و کشتی سازی. از مجموع حجم تولید ناخالص این جمهوری صنایع ماشین سازی 49/7%، تجارت 10/6%، ساختمان سازی 9/9%، کشاورزی 7/9%، حمل و نقل و ارتباطات 7% و سایر بخش ها 14/9% را به خود اختصاص داده است.

عمده ترین کشورهای سرمایه گذار در تاتارستان عبارتند از: سوئیس، قبرس، اتریش، ایتالیا، چین، آمریکا، آلمان، ترکیه، انگلستان، کره جنوبی و اوکراین. بخش صنعت کماکان جذاب ترین بخش برای سرمایه گذاری در تاتارستان محسوب می شود. در این بخش بالاترین میزان سرمایه گذاری در صنایع نفت و گاز و سپس در مواد غذایی، پتروشیمی، مکانیک و فلزات اختصاص یافته است. منطقه ویژه اقتصادی آلابوفا در 200 کیلومتری شهر قازان و با 20 کیلومترمربع مساحت، امکان سرمایه گذاری حداقل با 10 میلیون یورو را فراهم ساخته است. واردات به منطقه ویژه اقتصادی معاف از عوارض و مالیات بر ارزش افزوده می باشد. لازم به ذکر است در سال 2009 میلادی به دلیل تاثیر رکود اقتصادی جهان در این جمهوری حداقل سرمایه گذاری تا 3 میلیون یورو کاهش یافته است. یکی دیگر از اقدامات دولت تاتارستان، ایجاد پارک های فناوری است که فضای مناسبی را جهت توسعه تکنولوژی های پیشرفته فراهم نموده است. در سال 2007 میلادی یکی از پارک های فناوری (ایده IDEA) افتتاح شد.

جمعیت

براساس آخرین آمار منتشره در اوایل سال 2007 میلادی، جمعیت تاتارستان 3 میلیون و 758 هزار و 800 نفر می باشد. به لحاظ ترکیب قومی، این جمهوری مرکب از 115 قوم مختلف می باشند که تاتارها 52/9 درصد، روس ها 39/5 درصد، چوواش ها 3/4 درصد، و مابقی اقلیت های قومی اوکراینی، اودمورتی، ماری، باشقیری، یهود و... می باشند. در حدود 74 درصد جمعیت در شهرها و بالغ بر 26 درصد جمعیت این جمهوری در روستاها زندگی می کنند. 46/3 درصد مردان و 53/7 درصد را زنان تشکیل می دهند.

زبان مردم تاتارستان

به موجب قانون اساسی تاتارستان دو زبان تاتاری و روسی به میزان برابر به عنوان زبان های رسمی در این جمهوری به رسمیت شناخته شده است. اما با این حال زبان تاتاری زبان اصلی مردم تاتار است. زبان تاتاری بیشتر در جمهوریهای خودمختار تاتارستان، باشقیرستان، چوواش، مُردوا و چند استان درون جمهوری فدراتیو روسیه رایج است. شمار کسانی که به زبان تاتاری گفت و گو می کنند، بنابر آمار 1970م حدود 5 میلیون نفر است. زبان تاتاری شاخه ای از گروه قیپچاقی زبان ترکی است. گویش مرکزی یا میانی که تاتارهای غازان بدان سخن می گویند، گویش غربی یا میشاری، گویش شرقی که گویش تاتارهای سبیری است از گویشهای عمده زبان تاتاری محسوب می شوند.

مذهب در تاتارستان

مردم منطقه جمهوری تاتارستان از قدیم و به طور مرسوم اغلب پیروان اسلام بودند و البته برخی از پیروان مسیحیت ارتدوکس نیز در این جمهوری زندگی می کنند. ورود اسلام در خاک تاتارستان در قرن 9 میلادی باتفاق افتاده است. اجداد تاتارهای امروزی (بولگراها) که به امر تجارت با منطقه های وسیعی از شرق تا غرب اشتغال داشتند در دهه های اول قرن نهم میلادی به اسلام گرویدند. در سال ۹۲۲ اسلام به عنوان مذهب اصلی در «بولگاری وولگا» اعلام شد. از ۱۲۰۰ جماعت مذهبی موجود در تاتارستان ۹۷۸ جماعت به مسلمانان اختصاص دارد در سال ۲۰۰۱ در تاتارستان به طور رسمی در حدود هزار مکتب، بیش از ده ها مدرسه علوم دینی و تعداد زیادی مسجد فعالیت می کردند. شبکه خبری اسلامی برای تبلیغات اسلام در این جمهوری دایر شده که به امر نشر و چاپ دوره ای کتب اسلامی به زبان های تاتاری و روسی مبادرت می ورزد. در تاتارستان دو اداره

دینی مشغول فعالیت می باشند: یکی بعنوان نمایندگی اداره دینی مرکزی (شهر اوقاف) و دیگری اداره دینی مستقل مسلمانان جمهوری تاتارستان. تربیت طلاب، شرکت در احداث مساجد، برقراری ارتباط با دیگر مراکز مذهبی از جمله در خارج از کشور و سازماندهی اعزام به حج از جمله فعالیت های آنها محسوب می شود.

رسانه های گروهی تاتارستان

جمهوری تاتارستان در میان سایر جمهوری ها و مناطق روسیه، از حیث رسانه های گروهی (راديو، تلویزیون، نشریات ادواری و...) دارای جایگاه برجسته ای است. از هر 1000 نفر جمعیت این جمهوری، 515 نفر از آن ها مشترکان نشریات ادواری هستند، در حالی که میانگین موجود در کل فدراسیون روسیه 219 نفر است. بر طبق آخرین آمار تعداد 1133

موسسه و شرکت رسانه ای در تاتارستان به ثبت رسیده است که مشتملند بر:

221 شرکت رسانه ای وابسته به دولت - 912 رسانه متعلق به بخش خصوصی

((از مجموع رسانه های فوق، 825 مورد آن ها نشریات ادواری هستند.))

256 شرکت رسانه ای الکترونیکی شامل 121 شرکت تلویزیونی و 135 ایستگاه رادیویی 10 آژانس خبری

85 ایستگاه رادیویی شهری و منطقه ای

آموزش زبان فارسی در قازان

سالها پیش در سال 1804 میلادی، دانشکده شرق شناسی دانشگاه دولتی قازان افتتاح شده و بخش ایرانشناسی نیز به همت پروفیسور میرزا کاظم بیگ شروع به کار کرد. این دو مرکز تا سال 1855 فعال بود و مستشرقان و خاورشناسان بسیاری نیز تربیت کرد. به یکباره بخش شرق شناسی با تمام قابلیت های خود به شهر سن پترزبورگ منتقل شد؛ اما از سال 1944 به دلیل نزدیکی فراوان میان ادبیات و فرهنگ تاتاری با زبان های شرقی، دو رشته زبان فارسی و عربی نیز در ذیل دانشکده تاریخ و ادبیات، مجدداً افتتاح شد. در آن زمان، مبانی اولیه و اصلی این زبان ها تدریس می شد و دانشجویان برای فراگیری کامل یکی از این زبان ها مجال کافی نمی یافتند. در سال 2000 میلادی، مجدداً دانشکده شرق شناسی با هدف شناسایی و حفظ این دانش و جذب و توسعه مجال ها و قابلیت های موجود در منطقه تاتارستان تاسیس شد. زبان فارسی به دانشجویان رشته های عربی، رشته ترکی، رشته تاریخ آسیا و آفریقا؛ رشته روابط بین الملل (روابط خارجی) تدریس می شود. از سال 1804 در دانشگاه های مسکو، قازان و خارکف و در سال 1816 در دانشگاه سنت پترزبورگ تدریس زبان فارسی برای روس زبانان آغاز شد. در قازان آموزش زبان فارسی به دلیل اینکه حامل بار معنایی اسلام نیز بود بیش از شهرهای دیگر مورد توجه قرار گرفت و در روزگاری دانستن زبان فارسی به عنوان یک افتخار بزرگ محسوب می شد. اکنون نیز در بین جمهوری های خودمختار، تاتارستان با توجه به رابطه دیرینه ای که با ایران داشته، بالاترین تعداد محل های آموزش را داراست. دانشکده دولتی علوم انسانی قازان در سال 1992 تأسیس شد. هم زمان با آن، بخش فیلولوژی این انستیتو و کلاس زبان فارسی نیز شروع به کار کرد. اتاق فرهنگ ایران با همت رایزنی فرهنگی کشورمان از 1999 در این انستیتو دایر شده است. اساتید این دانشکده آقایان «آلبرت بورخانف» و «میر سایف شفیف» هستند.

بخش زبان های شرقی دانشکده تاریخ زبان شناسی در سال 2000 تأسیس شد و خانم «فریده آکولوا» و «میر سایف شفیف» در این دانشکده به آموزش زبان فارسی می پردازند. در سال های اخیر دو استاد از ایران به تاتارستان اعزام شده اند و در زمینه آموزش زبان فارسی تلاش های فراوانی صورت گرفته است. اکنون در دانشگاه تربیت معلم قازان ودانشگاه دولتی تاتارستان و دیگر موسسات ودانشگاهها آموزش زبان فارسی ادامه دارد.

فرهنگ و هنر

از نظر فرهنگی این جمهوری دارای تاریخ و فرهنگی غنی می باشد. برخی از مشاهیر روسیه نیز در این جمهوری و شهر قازان زندگی کرده اند، که به عنوان مثال می توان به فتودور شالیابین خواننده و ترانه سرا، لئو تولستوی (نویسنده) سرگی آکساکوف (نویسنده)، ماکسیم گورکی (نویسنده)، باراتینسکی (شاعر) و درژاوین (شاعر)، اشاره نمود. عبدالله توکای (شاعر) و موسی جلیلی (شاعر)، از برجسته ترین مشاهیر فرهنگی تاتار هستند. در تاتارستان 7 اتحادیه و انجمن بزرگ وجود دارد که عبارتند از: اتحادیه آرشیکت ها، اتحادیه روزنامه نگاران، آهنگ سازان، فعالیت های کنسرتی، نویسندگان، هنرمندان و اتحادیه فعالیت های تئاتری. دومین سالن کنسرت در خاک روسیه در قازان افتتاح شده است. دارای 7 سالن تئاتر حرفه ای، 4 مرکز ارکستر بزرگ، 13 موزه، 5 سالن نمایشگاهی و گالری و بیش از 50 مدرسه هنر و موسیقی می باشد. 300 کتاب خانه مختلف، 7 سینما- تئاتر و بیش از 50 مرکز فرهنگی، بنیاد، انجمن و... در قازان مشغول فعالیت هستند. مردم تاتارستان دارای فرهنگ بومی خود هستند و در طول سالهای حاکمیت کمونیستی نیز کوشیده اند از فرهنگ بومی خود حفاظت کنند.

بازدید از دانشگاه دولتی قازان

در همان روز ورود به قازان، به دعوت رئیس دانشگاه قازان از این دانشگاه بازدید کردیم. استقبال آقای سالخوف رئیس دانشگاه از هیات ایرانی بسیار صمیمی بود. معمولاً در روسیه وقتی ملاقاتی با روسای دانشگاهها انجام داده ام، انتظار هیچگونه تشریفات یا نداشته ام و بدون تشریفات هم می توانند صمیمیت را به جمع بیاورند و این از نکات جالب در این کشور است. دانشگاه دولتی قازان که از نظر قدمت دومین دانشگاه قدیمی در فدراسیون روسیه است در سال 1804 تاسیس شده و در حال حاضر دارای 15 دانشکده، 3 انستیتو و دو شعبه در شهرهای نابرتنی و زلنودولسک می باشد. در این دانشگاه 16000 دانشجو در 42 رشته مختلف مشغول به تحصیل می باشند. در 100 بخش مجموعاً 1000 نفر با مدارک دکتری و پروفیسور مشغول علم آموزی هستند. بزرگانی در رشته های گوناگون چون نیکولای لباچفسکی در هندسه و ریاضیات، لئو تولستوی در ادبیات و نویسندگی، لنین رهبر اتحاد جماهیر شوروی و... از فارغ التحصیلان و استادان این دانشگاه زیبا و بزرگ بوده اند. البته لنین به دلیل فعالیت های سیاسی اش از اخراج شدگان این دانشگاه محسوب می شود.

در درون این دانشگاه نزدیک دفتر رئیس دانشگاه تالار بزرگی به عنوان موزه دانشگاه وجود دارد که سابقه فعالیت های این دانشگاه از گذشته های دور در آنجا گردآوری شده است. از تصاویر به یاد ماندنی و اشیای تولید شده توسط این دانشگاه تا اولین قطرات نفت استخراج شده در قازان همگی در این موزه جمع شده اند و دو راهنما که هر دو خانم مسن هستند، وظیفه راهنمایی میهمانان را بر عهده دارند. تقریباً هر موضوعی که در شناخت بیشتر این دانشگاه می توانست موثر باشد، در این موزه به نمایش گذاشته شده بود. بسیاری از دست نویس های دانشمندان فارغ التحصیل از این دانشگاه نیز در میان آثار دیده می شد. با یک نگاه می شد تمامی روسای دانشگاه را از زمان تاسیس تا کنون شناخت و از خصوصیات آنان اطلاع حاصل کرد. این بار دومی بود که از این موزه بازدید می کردم و هر دو بار این آرزو را کردم که ای کاش در کشور ما هم به حفظ سوابق موسسات، دانشگاهها مراکز علمی و فرهنگی اهمیت داده شود. وقتی انسان وارد موزه دانشگاه می شود تا ساعتی بعد که از آن خارج می شود احساس می کند کتاب مفصلی را راجع به این دانشگاه مطالعه کرده است. در کنار موزه نیز کلاسی وجود دارد که به همان سبک قدیمی با کتاب های منتشر شده در دوران گذشته وبخاری نفتی و نیمکت های چوبی کهنه نگهداری شده است و راهنما، جای نشستن لنین و تالستوی را نشان می دهد و بیننده، ناخود آگاه به گذشته سفر می کند.

اساساً تاتارستان یکی از بزرگترین قطب های آموزشی روسیه به حساب می آید. دانشمندان قازان و تاتارستان در حوزه های ریاضیات، مکانیک، فیزیک، شیمی، بیولوژی و زبان شناسی در جهان شناخته شده اند.

بازدید از آکادمی علوم تاتارستان

بعد از بازدید از دانشگاه برای دیدار از آکادمی علوم تاتارستان عازم آکادمی شدیم و باز با استقبال گرم آقای پروفیسور احمد مارگروف رئیس آکادمی علوم تاتارستان و معاونینش روبرو شدیم. یکی از مراکز مهم علمی تاتارستان، آکادمی علوم این جمهوری بوده که شامل چند انستیتو آکادمیک می باشد. آکادمی علوم روسیه با قدمتی 283 ساله، از معدود مراکز

علمی مهم جهان با چنین سابقه و پیشینه ای محسوب می گردد. که در هر جمهوری و مرکز استان شعبه دارد. اهمیت آن نه تنها به لحاظ تاریخی، بلکه از نقطه نظر تشکیلاتی و سیاسی نیز حائز توجه می باشد. این آکادمی یکی از بزرگترین ارگانهای سیاست گذاری علمی روسیه به شمار می رود. گرچه کشور روسیه دارای فراز و نشیب ها و درگیر تحولات شدید سیاسی - اجتماعی بوده است، اما درعبر از این معضلات قطعا نقش سازمانهای علمی کشور و آکادمی علوم از همه پررنگ تر بوده است. وجود مراکز علمی و تحقیقاتی بسیار در کنار دانشگاهها در این کشور سبب حل مشکلات روزمره آنان در سطوح و جنبه های مختلف و بالابردن توانمندی علمی اساتید شده است. استفاده و بهره گیری از کلیه دانشمندان کشور به منظور دستیابی به علوم و فنون مختلف و کسب دستاوردهای جدید در جهان از جمله وظایف اصلی آکادمی محسوب می شود. آکادمی علوم همواره علوم و فنون کلیدی و پایه ای را مد نظر داشته و جایگاه خاصی را در تشکیلات خود به آنها اختصاص داده است. این امر به موازات ایجاد جایگاه ها و پایگاههای قانونی لازم برای ارتقا علوم، در راستای تولید علمی و در نهایت تولید فناوری موجبات نزدیکی علم و عمل را فراهم نموده است. از مواردی که باعث ثبات و پایداری روسیه در وضعیتهای بحرانی، تنشها و دگرگونیهای سیاسی شده است، تجهیز به علوم و فنون مختلف و تربیت اساتید و زیدگان و به روز نمودن اطلاعات می باشد که این کشور با سابقه ی داشتن انواع تنشها و انقلابها و دگرگونیهای مختلف سیاسی و اقتصادی، توانسته ثبات خود را حفظ کند.

این آکادمی ها در برگیرنده موسسات مختلف آموزشی، پژوهشی، صنعتی وhellip; است که برخی از آنها در حال حاضر به علت رشد بیش از حد، از آکادمی مادر مستقل شده اند. می توان از جمله موسسات وابسته به آکادمی، موسسه انتشارات بین المللی آکادمی علوم روسیه به نام "علم" (Nauka) نام برد که وظیفه طبع و نشر تولیدات مکتوب آکادمی را برعهده داشته و دارد. چاپ پیوسته و مداوم برخی از نشریات علمی آکادمی نشان از استمرار فعالیت علمی و پژوهشی این موسسه دارد. پس از تحولات دهه 90 در روسیه، این موسسه در راستای بسط هر چه بیشتر علوم و فنون روسیه، اقدام به تاسیس موسسات ترجمه در جوار خویش، همچنین تشکیل شرکت مشترک با سایر موسسات طبع و نشر خارجی نمود و کار ترجمه مجلات علمی آکادمی به زبان انگلیسی را آغاز کرد. آکادمی علوم تاتارستان نیز از شعبه های مهم آکادمی علوم روسیه محسوب می شود که در مسیر تبدیل یافته های علمی به امور کاربردی تلاش می کند. آکادمی علوم تاتارستان بیش از دو میلیون و 800 هزار جلد کتاب را در خود جای داده است.

دیدار با مفتی تاتارستان

از جمله دیدارهای این سفر دیدار با آقای عثمان حضرت اسحاقوف مفتی اعظم تاتارستان بود. مفتی به گرمی از هیات ایرانی استقبال کرد. شوخ طبع است و در همان دیدار اولیه با شوخی های سنجیده خود توانست ارتباط صمیمی برقرار کند. به گفته وی در سال ۱۹۹۲ اداره دینی مسلمانان جمهوری تاتارستان تاسیس شد که در حال حاضر ریاست آن بر عهده ایشان می باشد. البته مفتی های روسیه عموما تحصیل کرده ازبکستان هستند و برخی نیز در کشورهای دیگر مانند مصر تحصیل کرده اند. اساسا اسلام در روسیه توسط تاتارها گسترش یافته است و اغلب اداره کنندگان امور دینی در روسیه تاتارها هستند. رئیس شورای مفتیان فدراسیون روسیه آقای راویل عین الدین نیز خود تاتار است. مفتی از فعالیت های اسلامی وانتشار کتاب ها و تربیت طلاب علوم دینی واحداث مساجد گفت و یادآور شد که آقای شایمیف رئیس جمهور تاتارستان علاقه فراوانی به توسعه مساجد در تاتارستان دارد. در همین دیدار مفتی از هیات ایرانی برای ضیافت شام دعوت کرد.

بازدید از دانشگاه اسلامی تاتارستان

به دیدار آقای محمد شین رئیس دانشگاه اسلامی رفتیم. ابتدا، از سفرش به ایران در خرداد ماه 1388 به دعوت جناب آقای اعرافی رئیس جامعه المصطفی گفت و از تأثیرات مثبتی که این سفر بر او داشت یاد کرد و ج.ا.ایران را دارای سیستم آموزشی بسیار خوب در زمینه علوم اسلامی دانست. درباره دانشگاه گفت : دانشگاه اسلامی قازان در سال 1998 به عنوان اولین دانشگاه اسلامی در فدراسیون روسیه ودر جمهوری تاتارستان تاسیس شد. این دانشگاه به وسیله اداره دینی مسلمانان تاتارستان، شورای مفتیان روسیه، آموزشگاه تاریخ آکادمی علوم تاتارستان بنا شد. این دانشگاه شامل دو دانشکده شریعت و دانشکده الهیات است که مرکزی برای حفظ قرآن کریم و آموزش آن و همچنین، دارای بخشی برای آماده سازی مؤذنان می باشد. در این دانشگاه رشته هایی چون عقیده، فقه، تفسیر، حدیث، تمدن اسلامی، میراث اسلامی و تاریخ ادیان جهان تدریس می شود. اکنون نمایندگان 28 منطقه و بخش روسیه ودانشجویانی از قرقیزستان، تاجیکستان و قزاقستان در این دانشگاه تحصیل می کنند. اداره دینی مسلمانان جمهوری تاتارستان، شورای مفتیان روسیه و انستیتو تاریخ آکادمی علوم تاتارستان، از موسسین این دانشگاه محسوب می شوند.

بازدید از مسجد قل شریف

مسجد «قل شریف» بزرگترین مسجد اروپا محسوب می شود که نمونه بارز احیای جامعه اسلامی در تاتارستان می باشد. چهارصد سال قبل مسجد چند مناره ای افسانه ای قل شریف با کتابخانه غنی خود باعث ظرافت، زیبایی چشمگیر و تزیین پایتخت خان های قازان شده بود. این مسجد، مرکز آموزش مذهبی و گسترش علوم در قرن شانزدهم میلادی بود. این مسجد به افتخار آخرین امام خود یعنی «سید قل شریف» یکی از رجال سرشناس مذهبی، عالم، شاعر و سیاستمدار و از فرماندهان دفاعی شهر قازان نام گذاری شده است. مسجد دو طبقه و هشت مناره ای قل شریف به سمت نور جهت دارد. مسجد ۲ طبقه ای قل شریف، یک طبقه را به نیایش و یک طبقه را به موزه اسلامی خود اختصاص داده است.

گنبد مرکزی این مسجد ۳۹ متر و ۴ مناره اصلی آن ۵۷ متر ارتفاع دارند. بخش عمده ای از هزینه ساخت مسجد توسط مسلمانان تاتار اهدا شده است. عده ای اعتقاد دارند سبک معماری این مسجد وامدار سبک های بلغاری است، اما مؤلفه های آن به سبک عثمانی و دوره رنسانس شباهت دارد. مسجد قدیمی که در همین مکان ساخته شده بود در سال ۱۵۵۲ توسط روس ها تخریب شد. دارای مناره های ۸ متری بود که در ساخت آن سنگ های سفید نقش اصلی را برعهده داشت. در این مسجد یک مدرسه اسلامی و یک کتابخانه نیز قرار داشت. بعد از فتح قازان توسط سربازان «ایوان گروزی»؛ در سال ۱۵۵۲ مسجد به همراه دیگر ساختمان های کرملین قازان به آتش کشیده و تخریب شد. در سال ۱۹۹۵ «منتیمیر شایمیف» رئیس جمهور تاتارستان حکم آغاز بازسازی و مرمت مسجد قل شریف را صادر نمود. در نتیجه برگزاری مسابقه ای بین المللی که در آن ۱۶ طرح مختلف شرکت کرده بودند، پروژه معماران قازانی یعنی «ش.لطیفوف» و «ای. سیف الله» ستاروف»؛ م.سافرونوف مورد قبول واقع شد. در تاریخ ۲۱ فوریه سال ۱۹۹۶ کلنگ احداث این مسجد بر زمین خورد و درماه ژوئن سال ۲۰۰۵ در دوره جشن های هزاره قازان رسماً افتتاح شد. فضای بیرونی و درونی مسجد با معماری زیبایی تزیین شده است و عظمت فوق العاده این مسجد به شهر قازان نیز هویت اسلامی بخشیده است.

آغاز کنفرانس

کنفرانس در روز 20 بهمن با سخنان ماکزوم سالخوف رئیس دانشگاه دولتی قازان آغاز شد وخانم زیلا ولیوا معاون نخست وزیر و وزیر فرهنگ تاتارستان، سجاد سغیر کشورمان، تیمور آکولوف رئیس دپارتمان روابط خارجی تاتارستان، راویل زریبوف وزیر صنایع و تجارت تاتارستان و باغبان کندی سرکنسول کشورمان در افتتاحیه سخنرانی کردند. سپس کار اصلی کنفرانس آغاز شد. ابتدا آقای رحیم پور ازغدی در موضوع جهانی بودن فاکتور انقلاب اسلامی سخن گفتند و سپس آقای مازگاروف رئیس آکادمی علوم تاتارستان در باره تجارب همکاری با ایران سخنرانی کرد.

آنگاه بنده در موضوع روابط فرهنگی ایران پس از انقلاب اسلامی با روسیه سخن گفتم و آقای باکویی نیز در باره دستاوردهای علمی ایران سخن گفت. در جلسه بعد از ظهر نیز

موضوعات مختلفی مورد بحث قرار گرفت، از آن جمله، سخنرانی خانم نینا مامدوا، رئیس بخش ایران در انستیتو شرق شناسی روسیه حول موضوع تجربه توسعه اقتصادی در شرایط مدیریت اسلامی و آقای محمد شین رئیس دانشگاه اسلامی تاتارستان درباره امت مسلمان روسیه و عامل شیعه سخن گفت. دکتر سرگی دروژیلوفسکی ولادیمیر یورتایف، گنادی استارچنکوف، انجل تاگیروف، فرهاد درویشی، یحیی فوزی، بهرام نوازی، محمد رحیم عیوضی، بزرگمهری، حسین آبادیان، حاکم قاسمی و حسن نمازی فر و بسیاری از ایرانیان روس به سخنرانی پرداختند.

مقاله خانم تورانه اسماعیلوا از دانشگاه سن پترزبورگ با عنوان اسلام وترور: دشمنان یا همیمانان، بسیار جالب بود که کوشیده بود ناسازگاری اسلام با تروریسم را با استفاده از مدل ارائه روسی اثبات نماید. برخی از مقالات نیز حول محور هسته ای ایران بود. آقای طلعت اسنقولوف از کشور قزاقستان نیز درباره علل مذهبی انقلاب اسلامی ایران سخن گفت، برداشت هایش به این نکته تاکید داشت که، مذهب، عامل حرکت در جامعه است نه عمل رکود و رخوت. از موضوعات جالب مقاله آقای دیمیتری پاولوف کارشناس مرکز مطالعه خاور میانه معاصر سن پترزبورگ بود که مکاتبات آقای هاشمی رفسنجانی و صدام حسین را بررسی کرده بود و تحلیل خود را در باره جنگ ایران و عراق ارائه کرده بود. فصیح بدر خان عضو ارشد پژوهشکده خاور شناسی آکادمی علوم روسیه نیز، مقاله ای با عنوان ایران، قدرت منطقه ای و چشم انداز همزیستی با کشورهای عرب ارائه کرد. دکتر دمیر شاهوی رئیس کرسی الهیات دانشگاه اسلامی تاتارستان هم به بررسی تاثیر سید جمال الدین اسد آبادی بر علمای تاتار پرداخته بود. آلسو ارسلانوا رئیس مرکز ایرانشناسی آکادمی علوم تاتارستان هم در باره ایرانشناسی در آکادمی علوم تاتارستان سخنرانی کرد. همچنین رامیل یوز محمد اف رئیس مرکز ایرانشناسی منطقه ولگا در دانشگاه تربیت معلم تاتارستان به ارائه مقاله با عنوان مطالعات ایرانشناسی در تاتارستان پرداخت. دانشمندان روس فرصت خوبی را صرف مباحث این کنفرانس کردند که برای من البته اینهمه توجه، بسیار جالب بود. چکیده مقالات توسط کنسولگری کشورمان منتشر شده است. واقعا ایران در روسیه و در میان دانشمندان مورد توجه است و هر رویداد کشورمان مورد رصد دانشمندان روس قرار می گیرد. از نکات جالب این بود که ارجاعات بسیاری از دانشمندان به کتاب ها و مجلات منتشر شده توسط رایزنی فرهنگی کشورمان در روسیه بود.

دیدار با رئیس جمهور تاتارستان

دیدار با آقای منتهم شایمیف رئیس جمهور تاتارستان آخرین برنامه بود. در روز 21 بهمن به دیدار آقای رئیس جمهور رفتیم. این دیدار در کاخ ریاست جمهوری انجام گرفت و معاون نخست وزیر و چند تن از وزرا و رئیس دانشگاه دولتی تاتارستان نیز در این دیدار حضور داشتند. رئیس جمهور 73 ساله تاتارستان پس از لحظاتی انتظار به اتاق محل ملاقات آمد و ابتدا با صمیمیت با هیات ایرانی به احوالپرسی پرداخت و عکس های یادگاری نیز گرفته شد و سپس از طرف هیات ایرانی آقایان سجادی سفیر کشورمان و رحیم پور ازغدی به ایراد سخن پرداختند و از تلاش های رئیس جمهور تقدیر کردند و توجه ایشان به ترویج اسلام را ستودند. آقای شایمیف، به رابطه دیرینه تاتارها با ایران اشاره کرد و گفت: کمونیست ها هرچه کوشیدند تا اسلام را از ذهن و دل تاتارها خارج سازند موفق نشدند. آقای رئیس جمهور منتهم شربوویچ شایمیف، در سال 1937 در خانواده ای کشاورز متولد شد. وی در رشته کشاورزی تحصیل کرد و پس از آن وارد عرصه سیاست شد. و در سال 1991 به عنوان رئیس جمهور تاتارستان انتخاب شد. ایشان به تلاش هایش در این مدت، یعنی از آغاز فروپاشی در روسیه در زمینه گسترش فرهنگ اسلامی نیز اشاره کرد و گفت: بیش از هزار مسجد در دوران ریاست من در تاتارستان بازسازی و یا احداث شده است.

حرکت به سمت مسکو

غروب روز 21 بهمن با خاطرات فراوانی از تاتارستان و کنفرانس انقلاب اسلامی، این منطقه را ترک کردیم. در مسیر به این می اندیشیدیم که زمینه پذیرش مردم این دیار نسبت به باورها و فرهنگ و هنر ایران آن چنان راسخ است که هیچ کشوری از این امتیاز برخوردار نیست و ای کاش می شد این همه زمینه و علاقه مندی را به کشورمان منتقل کنم. نوشتن را آغاز کردم شاید که وسیله ای برای این انتقال باشد.

پایان پیام.